

פרשת "ויגש" – "ויגש אליו יהודה" – המפגש בין יוסף ויהודה – האם מיזוג או פיצול ?

זאב (וה) פרידמן

עבודת הדוקטורט שלי באוניברסיטת תל אביב, **עוסקת בתחום המיזוגים בין ארגונים**. בעבודתי פתחתי מודל, של 9 הגורמים המקדמים ו 6 הגורמים המעכבים, תהליך של יישום רפורמה ארגונית מסוג של **איחוד ומיזוג**. הגורם הראשון והדומיננטי **המעכב** יישום של מיזוג – הוא **הגורם האנושי**. בכל תהליך של שינוי ארגוני יש אנשים, העשויים לקדם התהליך, או אנשים העלולים לעכב את תהליך השינוי, או לחסלו. הגורם האנושי הוא מאד קריטי, האם למצב של מאבק או למצב של שותפות מיזוג ואיחוד? בשנה שעברה הוענק פרס נובל לכלכלה, לפרופ' לכלכלה התנהגותית ריצ'רד תא'לר, מאוניברסיטת שיקגו. תא'לר שילב הנחות פסיכולוגיות ריאליסטיות עם ניתוחים של קבלת החלטות כלכליות. הוא מצא שהתכונות האנושיות והרגשיות של העדפות חברתיות והיעדר שליטה עצמית, משפיעות באופן שיטתי על החלטות וביצועי שווקים. הוא טבע את המונח - **חשבונאות נפשית**, בהתמקדות בהשפעה הצרה של החלטה אינדודואלית, במקום לראות את ההשפעה הכוללת.

הרציונל באיחוד ובמיזוג של ארגונים קטנים לארגון גדול, נעוץ בראיה כוללת, להביא לשימוש מיטבי במשאבי ההון האנושי, ההון הכספי וההון הנכסי שהם מוגבלים, זאת על מנת שכמות ואיכות השירות הניתנת ללקוחות ולמקבל השירות, רק תגדל ותתייעל. כמה פעמים אנו קוראים בדוחות מבקר המדינה, על ריבוי גורמים וגופים המפצלים עצמם לדעת ומבזבזים משאבים וכספים, בגלל מאבקים וכפילויות במנגנונים, הזוללים הרבה משאבים, על חשבון כמות ואיכות השירות הישיר הניתן לאוכלוסייה, ללקוחות ולמקבלי השירותים. תופעה זאת בולטת מאד, בפיצולים בין משרדי ממשלה שונים, בין אגפים ומחלקות באותו משרד ממשלתי, בין רשויות מקומיות ובין אגפים ומחלקות באותה רשות מקומית, בין ארגונים ציבוריים הפועלים על אותה משבצת של לקוחות ומקבלי שירות דומים. רשויות ויחידות המאופיינות בחוסר תאום, בפיצול, בהעדר יד אחת, מכוונת, מתכללת ואחראית. כך למשל, במדינת ישראל שהיא בגודלה כמו ניו ג'רסי בארה"ב, קיימות 267 רשויות מקומיות, ללא יחס למדינות אחרות בעולם. משרדי ומנגנוני ממשלה מפוצלים עד דלא ידע. אנו מכירים פרויקטים לאומיים וחשובים, שבמקרה הטוב מתנהלים ונמשכים שנים רבות וזוכים "לאריכות ימים" ובמקרה הרע, נתקעים ולא מתממשים. פרויקטים אלו מאופיינים בהיותם סובלים מפיצול הגופים ובעלי המקצוע. אנו מפצלים עצמנו לדעת. ההמלצות בדוחות ביקורת או בוועדות חקירה ובדיקה, קוראות - להביא ליתר תיאום, ליתר שקיפות, בייזום, בתכנון וליתר שימוש מושכל במשאבים שהם תמיד מוגבלים.

פרשתנו וגם הפטרתנו, מאירים באלומת אור גדולה, את נושא דיונונו, בתיאור המפגש המכונן, הטעון והדרמטי, בין יוסף, לאחיו יהודה: "ויגש אליו יהודה, ויאמר בי אדני, ידבר נא עבדך דבר באדני אדני, ואל יחר אפך בעבדך: כי כמוך, כפרעה". (מד', יח').

מזכיר לנו את מפגש הפסגה הדרמטי בין יעקב לאחיו עשו, בו עסקנו באריכות בפרשת וישלח, בשימוש בשתי מילות מפתח - לאדני, עבדך: "וישלח יעקב מלאכים לפניו, אל עשו אחיו, ארצה שעיר, שדה אדום. ויצו אתם, לאמר, לאדני לעשו: כה אמר, עבדך יעקב". (לב', ד-ו').

הנביא עמוס שואל: "היילכו שנים, יחדו, בלתי, אם נועדו" (עמוס, ג'). האם קיימת התכונות וסיכוי, שאכן ילכו השניים שהיו קודם במנעד שמתחיל בקנאה, ממשיך לשנאה, האם קיים סיכוי להגיע על גבי המנעד, למצב שנראה אוטופי, לשלום לאחווה ולרעות? האם יתכן להגיע למצב זה בין מנהיגים? בין פוליטיקאים? בין מנהלים? בין אנשים ובכלל?!

פרשת וישלח הוכיחה כי אכן זה ניתן ועל כך כבר הרחבנו בדיונונו אז. גם פרשתנו והפטרתנו מוכיחים, כי אכן זה ניתן.

המפגש המכונן בפרשתנו, בין שני האחים - יוסף ויהודה, הינו מיקרוקוסמוס של עימות היסטורי עתידי, במנהרת הזמן, בין שני מלכים: יוסף (מלכות ישראל בשומרון) לבין יהודה (מלכות יהודה בירושלים). כשירבעם בן נבט משבט אפרים, בנו של יוסף, מורד בשלמה המלך שהוא בן דוד משבט יהודה, הוא משתלח במלכות יהודה: "וישב הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר מֶה לָּנוּ חֶלֶק בְּדָוִד

ולא נחלה בָּבֶן יְשִׁי לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל, עֵתָּה רָאָה בֵּיתְךָ דָּוִד; וַיִּלְךָ יִשְׂרָאֵל, לְאַהֲלֵיוֹ" (מלכים א', יב', טז').

הנה מתרחש לצערנו באופן טרגי, פיצול ולא מיזוג. הממלכה מתפצלת, לשתי מדינות: מדינת ישראל ומדינת יהודה: " וַיִּתְּפֹשׂ אַחִיָּה, בְּשִׁלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו; וַיִּקְרָעָה שְׁנַיִם עֶשְׂרִי, קְרָעִים. וַיֹּאמֶר, לִירֵבָעָם, קַח לָךְ, עֶשְׂרֵה קְרָעִים: כִּי כֹה אָמַר ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הִנְנִי קָרַעְתִּי אֶת הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה, וְנִתְּתִי לָךְ, אֶת עֶשְׂרֵה הַשָּׁבָטִים. וְהַשָּׁבֶט הָאֶחָד, יִהְיֶה לוֹ לְמַעַן עֲבָדִי דָּוִד, וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם" (מלכים א', יא', כט'-לז).

מנהרת הזמן מפגישה אותנו יותר מאוחר, בדיון תאולוגי, על שני משיחים, משיח בן יוסף אל מול משיח בן דוד (יהודה).

האם מיזוג או פיצול? "הֲיִלְכּוּ שְׁנַיִם, יַחְדָּו, בְּלִתִּי, אִם נִוְעָדוּ?"

מה מאפיין ב-DNA, את כל אחד מהשניים: יוסף ויהודה?

יוסף המשביר מייצג את האדם הקיומי החומרי. בפרשת מקץ, עסקנו בהרחבה כיצד יוסף, העומד בראש רח"ל (רשות החירום הלאומית המצרית) מתכנן ומנהל את שבע שנות הרעב ודואג לקיום הכלכלי, החומרי והפיזי של המצרים. לעומתו, יהודה, מייצג את התשתית הרוחנית, את האדם הרוחני. עליו נאמר בספר תהילים: "היתה יהודה לקדשו".

עם ישראל, אם רוצה הוא להיות שלם ולייצר סוג של איחוד ומיזוג, הוא חייב להיות מורכב משני יסודות: מהיסוד הרוחני של הקודש הפנימי, מבית מדרשו של יהודה וגם מהיסוד של האדם הלאומי החיצוני, מבית מדרשו של יוסף. מה המקור ליסודות אלו המוטמעים בשני האחים?

יהודה מקורו הוא, בהיותו בנה של לאה ואילו יוסף מקורו הוא, בהיותו בנה של רחל.

הרב יעקב משה חרל"פ (ראש ישיבת מרכז הרב, 1882-1951) בחיבורו "מי מרום ח", מאמר נה' כותב: "הנה ידוע לנו על פי חכמי הזוהר, כי לאה, שיהודה הוא בנה, היא בחינת עלמא דאתכסיא (היסוד הפנימי המכוסה) ואילו רחל שיוסף הוא בנה, היא בחינת עלמא דאתגליא (היסוד הגלוי החיצוני)".

האם נגזר עלינו הפיצול והקרע בין שתי הממלכות, האם נגזר עלינו הפיצול בין שני המשיחים? או שוב כדברי הנביא עמוס: "הֲיִלְכּוּ שְׁנַיִם, יַחְדָּו, בְּלִתִּי, אִם נִוְעָדוּ?"

הפסרת הנביא יחזקאל לפרשתנו, מציגה לנו את התשובה, במפת דרכים, ומציבה לנו את מתווה הסינרגיה, האיחוד, המיזוג והשילוב בין השניים ולא את מתווה הפיצול: "וַאֲתָה בֶן-אָדָם, קַח לָךְ עֵץ אֶחָד, וְכַתֵּב עָלָיו לִיהוּדָה, וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ; וְלִקַּח, עֵץ אֶחָד, וְכַתֹּב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם, וְכַל-בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ. וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד, לָךְ לְעֵץ אֶחָד; וְהָיוּ לְאַחַדִּים, בְּיָדְךָ.כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ד', הִנֵּה אֲנִי לֹקַח אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם, וְשָׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ; וְנִתְּתִי אוֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה, וְעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד, וְהָיוּ אֶחָד, בְּיָדִי. וְעֲשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל, וּמִלְךָ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם, לְמֶלֶךְ; ... וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשֵׁתִי מִמְּלָכוֹת עוֹד". (יחזקאל, לז', טז'-כב').

מתווה המיזוג שיש בו ממד של אחדות, אינו בהכרח אחידות. האחדות מקדשת את השונות וההבדלים במרחב חיים אחד. ניגודים רק משלימים ומייצרים אתגר, עניין ושלמות, כך גם בחיי נישואין ובזוגיות. לא בהכרח חייבים להיות דומים זה לזה כתאומים סיאמיים.

בסוגיית המשיחים, כבר הכריע הרב אברהם יצחק הכהן קוק בשנת 1904, בדברי פרידתו, לרגל פטירתו של הרצל, הידוע בשם: "המספד בירושלים", בקובעו, שהרצל היה משיח בן יוסף. אך אין להסתפק בממד הפרגמטי הקיומי והארצי בלבד, של משיח בן יוסף, אלא אליו יש לחבר את הממד הרוחני של משיח בן דוד (יהודה).

אז כיצד מתרחש המיזוג בין השבטים – יהודה ויוסף ובין שתי הממלכות המפוצלות- יהודה וישראל, או בין שני המשיחים- יוסף ודוד? מהי הנוסחה לכך?

הרב ד"ר בני לאו, מצטט את נגה הראובני ז"ל מייסד "נאות קדומים", שהסביר בדרכו את משמעות נבואתו של יחזקאל בהפטרה לפרשתנו. לדעתו, מתחולל כאן תהליך של **"הברכה"** בבוטניקה, שמבריכים שני עצים לעץ אחד שמניב פרי משובח. בתהליך **ההברכה**, יש את הרוכב ויש את הכנה. כאשר יוסף הוא הכנה ואילו יהודה הוא הרוכב. כלומר, יש כאן תלות הדדית בין שני השבטים. זה מחייב שותפות אמיתית בין השניים. אבל, ההכרעה ההנהגתית היא בשבט יהודה. כלומר, לא יכולים שני מלכים לשמש בכפיפה אחת. על זה כבר נאמר: "קדירא דבי שותפי, לא קרירא ולא חמימא" (בבא בתרא, כ', ב'). ההכרעה המנהיגותית היא של קודקוד אחד, מנהיג אחד, מתכלל אחד, Case Manager אחד. זאת אנו לומדים בהפטרה: **"וּמִלֶּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם, לְמֶלֶךְ... וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשִׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד. וְעַבְדֵי דְדָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, וְרֹעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם"**. ההכרעה היא ברורה, שכן, במיזוג בין ישויות שונות, שידורו בכפיפה אחת, תחת קורת גג אחד, חייבת להתנהל משילות של מנהיג אחד.

על מנת לאפשר משילות ויציבות שלטונית, חייבים להתקיים - מיזוג ומנהיגות אחת, אך גם שותפות אמיתית בין השבטים, שבשבט יוסף מביא לשותפות את תרומתו הייחודית בידע, בניסיון ובתשתית הכלכלית והחומרית ואילו שבט יהודה מביא לשותפות, את תרומתו הייחודית, בידע ובמשאבים הרוחניים של התשתית המוסרית, הערכית והישרות השלטונית. זה החיבור האמיתי של שמים (יהודה) לבין הארץ (יוסף).

אך מסתבר בפרשתנו, ששותפות אמיתית זאת, דורשת תעצומות נפש של תהליך נפשי פסיכולוגי של מחיקת משקעי העבר, של סליחה והבניה מחודשת של מערכת היחסים, של ויתור האחד (יוסף) לאחיו (יהודה), על המלוכה וההנהגה. כיצד יכול יוסף לסלוח ליהודה נוכח משקעי העבר, כשיהודה הוא זה שהציע לאחיו למכור את יוסף לעבד: **"וַיֹּאמֶר יְהוּדָה, אֶל-אָחִיו: מֶה-בָּצַע, כִּי נִהְרַג אֶת-אָחִינוּ, וְכָסִינוּ, אֶת-דָּמוֹ. לָכֵן וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִּשְׁמָעֵאלִים"** (בראשית, לז', כו)?

הרב פרופ' יונתן זקס בפרשנות לפרשתנו, מתאר את המפגש שבין יוסף ליהודה ואחיו, כהולדת הסליחה בעולם: **"יש רגעים המשנים את העולם. כמו הרגע שיוסף גילה לאחיו את זהותו: 'וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי, וַיִּגָּשׁוּ; וַיֹּאמֶר, אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם, אֲשֶׁר מָכַרְתֶּם אֹתִי, מִצְרַיִמָּה. וְעַתָּה אֵל תַּעֲצֹבוּ, וְאַל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם, כִּי מָכַרְתֶּם אֹתִי, הִנֵּה: כִּי לְמַחְיָה, שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם"** (מה', ד'). זהו הרגע המתועד הראשון בהיסטוריה שבו אדם אחד סולח לזולתו....הסליחה שוברת את הבלתי הפיכות של מעגל התגובה והנקמה. את הנעשה אפשר להשיב. האנושות השתנתה ביום שיוסף סלח לאחיו. כשאנחנו סולחים וכשאנחנו ראויים להיסלח, אנו חדלים להיות אסיריו של עברנו".

אך כיצד עושים זאת בפועל? מהי הפרקטיקה? לא תמיד זה אנושי לסלוח, נוכח משקעי העבר?

עולמנו המודרני פיתח מודל וטכניקות של תהליכי סליחה, שינוי והתמודדות עם משקעי העבר ומצבי חיים קשים, המביאים לפיוס, לאיחוד, למיזוג, לשלום, לאחוה ולרעות. כן, יש לכך סיכוי, זה לא חסר סיכוי.

תאוריית הטיפול הקוגניטיבי ההתנהגותית, קוראת לזה: **"מיסגור מחדש" (Reframing)**. תמונה של צייר עשויה להיראות אחרת כאשר מחליפים את המסגרת שלה. כך גם התמונה של החיים. העובדות אינן משתנות, אך משתנה האופן שבו אנו תופסים אותן.

כך גם דומה שיוסף במפגש עם אחיו, בתהליך הסליחה, המיזוג, האיחוד וההתחברות לאחיו, משתמש בטכניקה של מסגור מחדש (Reframing): **"כִּי לְמַחְיָה, שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם"** (מה', ד'). הכול היה יכול להיראות אחרת. גדלותו של יוסף הייתה בגיוס משאבי הנפש, האחריות הכוללת, ביטול האגו, הוויתור על נקמה, וויתור על השררה וההנהגה, לטובת אחיו יהודה.

פרשתנו והפטרתנו מלמדות אותנו שיעור מאלף בחשיבות המיזוג ומניעת הפיצול במשילות והנהגה. בחשיבות שיתוף הפעולה בין הגופים המתמזגים, בחשיבות הנהגה אחודה אחת.

הפיצול איננו גזירה מהשמיים. האיחוד, המיזוג והשילוב, הם ערכים מנצחים, "היחד בצד הייחוד". המיזוג הינו מרחב ה open space, של ההכלה, הסולידריות והערבות ההדדית. במתווה המיזוג והאיחוד, אין חומה או גדר המפרידים בין השניים. במתווה המיזוג והאיחוד, אין הדרה, דיכטומיה של משהו בינרי, כמו משחק סכום אפס. במתווה המיזוג והאיחוד, בין הארצי לרוחני, בין שמים וארץ, אין תיוג של אנשים, בשל ההבדלים והשונויות שלהם, - דעותיהם, יכולותיהם, כישוריהם לבושם או כיפתם. במרחב המיזוג בין בית יוסף לבית יהודה, מתקיימת דינמיקה שכל אחד מביא ותורם את יתרונו היחסי, לטובת האחריות הכוללת, של הנשיאה המשותפת תחת האלונקה, והנשיאה המשותפת בנטל, למען גורל ויעוד משותפים. במגרש המיזוג והשילוב, השחקנים כולם, מכירים ומכבדים את כללי המשחק, של מוסר אתיקה הגיונית ויושר. במרקם המיזוג והשילוב של השלם על חלקיו והשונויות שבתוכו, מתקיים כבוד הדדי ופירגון, נטול אגו, בין החלקים השונים של השלם. כאמור, האחדות איננה תובעת אחדות או דמיון.

רק בהשלמת המיזוג בין בית יוסף לבין בית יהודה, יכול להתקיים האפילו בהפטרנו :

"וַיָּשְׁבוּ עַל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נָתַתִּי לַעֲבָדֵי לַיַּעֲקֹב, אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָּהּ, אֲבוֹתֵיכֶם; וַיָּשְׁבוּ עָלֶיהָ הָמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם, עַד עוֹלָם, וְדוֹד עַבְדִּי, נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם. וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם, בְּרִית עוֹלָם יְהִי אֹתָם; וְנָתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אֹתָם, וְנָתַתִּי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם. וְהָיָה מִשְׁכְּנִי עֲלֵיהֶם, וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים; וְהָמָּה, יְהִיוּ לִי לְעָם. וַיִּדְעוּ, הַגּוֹיִם, כִּי אֲנִי יְהוָה, מִקְדָּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם, לְעוֹלָם" (יחזקאל, לז, כה'-כח').

אל לנו להיות קטני אמונה. הבה נאמין, כי כן ילכו שנים יחדיו, גם אם בלתי נועדו קודם. ויקוים בנו ב"זאת הברכה" : " וַיְהִי בִישְׁרוֹן, מִלֶּדָּה, בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם, יַחַד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל."